

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

- Ορισμένες περιοχές του ελλαδικού χώρου εξακολούθησαν να βρίσκονται υπό βενετική κυριαρχία και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453.
- Στα εδάφη αυτά οι Βενετοί επέβαλαν το δυτικό φεουδαρχικό σύστημα, προσαρμοσμένο στις τοπικές συνθήκες. Υπήρξαν, όμως, αντιστάσεις των πληθυσμών που εκδηλώθηκαν με ποικίλες μορφές.

- Προσπάθεια προσαιρετισμού των κατοίκων στο λατινικό δόγμα. Ο Καρδινάλιος Βησσαρίων θεσπίζει κληροδότημα με υποτροφίες για 16 (ενωτικούς) Ορθοδόξους, οι οποίοι μετά από σπουδές στην Ιταλία θα βοηθούσαν τον κρητικό λαό να ασπασθεί τις αρχές της καθολικής Εκκλησίας.
- Η ουνία. Εκκλησιαστικός θεσμός για την ενοποίηση της Εκκλησίας κάτω από την ενιαία αρχή του πάπα. Ελλάδα, Λεβάντε, Ν. Ιταλία, Πολωνία, Ουκρανία.

Βησσαρίωνος Καρδινάλιου, Ἐπιστολή Καθολική, PG 161, 453

«Διὸ καὶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, παρακαλῶ τε καὶ δέομαι, ἵνα πάσῃ σπουδῇ τε καὶ μελέτῃ ἑαυτοῖς τὴν ἀρχαίαν ἀνασώσητε εὐγένειαν, τὴν πάλαι ποτὲ εὐκλείαν ἐπανακαλέσησθε καὶ τοῖς ἀρχαίοις διδασκάλοις ἡμῶν καὶ ἁγίοις Πατράσιν ἐπόμενοι ...τοὺς νεωτέρους δὴ τούτους, καὶ τοὺς τοῦ ἀπευκτοῦ τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν σχίσματος γενομένους αἰτίους ἀποστραφῆτε, καὶ τὴν ἐν Φλωρεντία γενομένην σύνοδον εὐλαβῶς τε ὑποδέξησθε, καὶ τὰ ἐκεῖ τοῦ θείου Πνεύματος συνεργοῦντος, ὑπὲρ αὐτοῦ δεδογμένα, ἀσπάσθητέ τε καὶ πιστεύσητε καὶ ὑμεῖς.»

Το κείμενο του Βησβρίωνα απευθύνεται σε όλους τους ανατολικούς χριστιανούς.

- Τί τους καλεί να πράξουν;
- Ποιανού απόψεις εκφράζει;
- Τι γνωρίζετε για τη σύνοδο της Φλωρεντίας;

- Η ουδέτερη στάση των Βενετών στον θρησκευτικό τομέα υπαγορεύεται από πολιτικούς λόγους.
- Στις τουρκοκρατούμενες περιοχές οι κατακτημένοι λαοί της Βίβλου (Εβραίοι, Χριστιανοί), σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο μπορούσαν να συνάψουν συνθήκες που τους επέτρεπαν να διατηρήσουν την εσωτερική τους οργάνωση. Με τον τρόπο αυτό οι χριστιανοί εξασφάλιζαν ατομικές, οικονομικές και θρησκευτικές ελευθερίες έναντι ορισμένων υποχρεώσεων, όπως η καταβολή ποικίλων φόρων στο Οθωμανικό Κράτος.
- Στην πράξη όμως τα δικαιώματα αυτά κατά κανόνα αναιρούνταν.

(Π. Αραβαντινού, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τ. 1. Αθήνα 1856, 218.

Ἄνάθεμά σε, βασιλιά, καὶ τρεῖς ἀνάθεμά σε,
μὲ τὸ κακὸ ὀπόκαμες, καὶ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις.
Στέλνεις, δένεις τοὺς γέροντας, τοὺς πρώτους τοὺς παπάδες
νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάμης γενιτσάρους.
Κλαῖν' οἱ γοναῖοι τὰ παιδιά, κ' οἱ ἀδελφές τ' ἀδέλφια,
κλαίγω κ' ἐγὼ καὶ καίγομαι καὶ ὅσο θὰ ζῶ θὰ κλαίγω.
Πέρσι πῆραν τὸν γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδελφό μου¹²².

- Ποιό είναι το θέμα της πηγής;
- Διακρίνουμε κάποιο είδος ελευθερίας των κατακτημένων λαών σε αυτό;
- Ποιά η απήχηση του παιδομαζώματος στο λαό;
- Ποιός ο στόχος του παιδομαζώματος;

- Για το λόγο αυτό υπάρχουν μαρτυρίες ότι οι κάτοικοι διαφόρων περιοχών ζητούν τη συνδρομή των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους.
- Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από Επιστολή του Αρχιεπισκόπου Κύπρου προς τον Δούκα της Σαβοΐας (1609). F. Miklosich – I. Müller, *Acta et Diplomata*, v. 3, 266.

XX. 1609, 5. octobris.

*Clerus insulae Cypri a Carolo Emanuele, Sabaudiae duce, auxilium petit
contra Turcas.*

Τῷ ὑφιλοτάτῳ δούκα δὲ Σαβοΐα ταπεινὸς
Χριστόδουλος, ἀρχιεπίσκοπος πάσης Κύπρου καὶ
Νέας Ἰουστινιανῆς.

Θεορόντας ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τόσον ἔξεπνευσῆ τὸν
νόσιν τῆς Κύπρου εἰς εὐλάβειαν τῆσις υφιλότητος, ὡς ἀφέντης παλαιὸς
ἐτούτου τοῦ ριάμου, τὸ ὅποιον πλήθος εὐρίσκεται εἰς τόσα τυρανία
ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ δηὰ τούτον ἀπεστέλλομεν νὰ παρακαλέσομεν
τὴν ὑφιλότιτα σου, νὰ γιπιρετίσει με τὴν δύναμιν τοῦ ρυγὸς Φιλύπ-
που, νὰ δώσει ὀρδηγίαν καὶ βοήθηαν, νὰ ἐλευθερώσει ἐτούτον τὸν τό-
πον ἀπὸ τὰ χέρια τυράννου, ὅτι εἶναι μέγαλον ἀμάρτιμα τέτιον ριά-
μον νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ χέρια του, ὅπου εἶτονα: ἀφεντεμένον ἀπὸ
τοὺς παλαιοὺς ἐδικοὺς τῆς ὑφιλοτιτάσσου, καὶ ἂν ἡ ἅγια τριάς φω-
τίσει τὴν βασιλείαν τοῦ ρὲ Φιλύπου καὶ τῆς υφίλοτιτάσσου, νὰ κά-
μετε ἄρματα. ἤξευρε ἡ υφίλοτιτάσσου, πῶς εὐρίσκονται ἄνδρες τῶν
αρμάτων τρανταπέντε χιλιάδες, καὶ Τούρκοι δὲν εἶναι παροῦ μονε ὀκτώ
χιλιάδες, θιμόντας τὸ πλεόν τῆς υφίλοτιτάσσου νὰ φέρετι ἄρματα
δηὰ τοὺς χριστιανοὺς, καὶ παρακαλοῦμεν τὴν υφίλοτιτά σου, νὰ μας

- Ποιό είναι το επίπεδο γλώσσας του εγγράφου;
- Είναι λόγια η γλώσσα που χρησιμοποιεί;
- Τί μας δείχνει αυτό για την παιδεία κατά την τουρκοκρατία;
- Ποια αρμοδιότητα αναγνωρίζει στον δούκα της Σαβοΐας;
- Ποιές ξένες λέξεις αναγνωρίζεις στο κείμενο; Από πού πιστεύεις ότι προέρχονται;
- Ποιές ιδιωματικές λέξεις αναγνωρίζεις;
- Με ποιό επιχειρήμα υποστηρίζει ότι είναι εύκολη η απελευθέρωση της Κύπρου;

- Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από Επιστολή του Κύπριου προηγουμένου της Μονής Εικοσιφοίνισσας προς τον δούκα της Σαβοΐας (1632). F. Miklosich – I. Müller, *Acta et Diplomata*, v. 3, 274-275.

XXVII. 1632, mense iulio.

Theocletus, abbas monasterii Cosinitzæ, ducem Sabaudiaë incitat ad expeditionem contra Turcas in insula Cypro duscipiendam.

† Ἐγλαμπρώτατε, ὀφιλώτατε, πολλιχροनिμένε ἀφέντι, φιλάξι κύριος ὁ θεὸς τὸ ἐνθεον ὄφος τῆς ὕφυλοτάτης σου ἀφεντίας †.

† Ὑφυλώτατε ἀφέντι, κάτεχε, πως ἐγὼ ὁ ἀνάξιος δοῦλος τῆς ὕψηλοτάτης σου ἀφεντίας Θεώκλιτος, ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς παναγίας ὀνομαζομέν[ς] Κοσινίτζι ἡς τῆς Μακεδονίας των τόπον κοντὰ ἡς τοῦ Φιλίπου τοῦ κυροῦ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ καστέλι, καὶ ἔχο μέσα εκατῶν πενίντα καλογέρους, καὶ ἡ πατρίδα μου ἦνε ἀπὸ τὴν Κύπρον, καὶ κάμνο τὴν πρέπουσαν μετάνιαν, καὶ προσκυνὸ τὸ ἠποπόδιον τῆς ὕφυλοτάτης σου ἀφεντίας, ἀκομί, πολλιχροनिμένε ἀφέντι, ἐγὼ ἐβρίσκομε παρακαλεμένος πολλές καὶ πολλές φορές ἀπὸ πολλοὺς σιντοπήτες καὶ παραγκελμένος ἀπὸ τὸ γένος μου, καὶ ἔνε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἔνε πάρμπάς μου, κε ζί κε ὁ πατέρας μου καὶ ἄλλι πολλί μου γενεά, ὡς καθὸς φένουντε, καὶ κάμνου τὴν πρέπουσαν μετάνιαν καὶ προσκינוῦν τὸ ὑποπόδιον τῆς ὕψηλοτάτης σου ἀφεντίας ὅς ῥίγαν καὶ ἀφέντιν τους, ὅπου ἦτον ὁ

θρόνος σου πάντοτε ἡς του λογου τους. τόρα παρακαλοῦν καὶ δέουντε τῶν πολλιεύσπλαχνων Χριστόν διὰ τὴν ἡγίαν τῆς εἰλαμπροτατης σου ἀφεντίας ἡς τοὺς κερούς σου, να κάμεις ἀνθίμισιν, να τοὺς ἐλεημονι- θίς καὶ να τοὺς εβγάλεις ἀπο τα χερια τῶν Ἀγαρενῶν, κε θέλουν ἔστην πάντωτε σκλάβι σου, καὶ να παρακαλουν ἡμέραν καὶ νίκταν τὸν θεὸν διὰ τὴν ἡγίαν σου, καὶ διὰ τοῦτον εἰς καλήν βεβέοσιν κάμνω εἰγω προμέσαν με τὸ ἴδιον μου χέριν, πος οπόταν υφιλοτάτι σου να μου ἀκούσις, ὡς καθὸς ἐγὼ θέλο να γουβερνασις τὸ καὶ να μὴν ἔχης τὴν Κύπρον ἡς το χέριν σου τώσων εὔχολα, οσα να εκράτουν ἕναν μίλον ἰς το χέριν μου, καὶ να σου τὸ ἔδοκα, κάμνο το κορμήν μου δια σιγουρτάν, να ἔχης ἐξουσίαν να καμνις τα κοματια μου οσαν τα φτια μου, διό-

της ἔχο θαρος ἰς τόν Χριστόν, πος με το θελιμαν τοῦ θεοῦ καί με το ριζηκον τῆς πολλιχρονημενις σου ἀφεντίας οπόταν εγὼ να παγο καί να ακούσουν το ονομαν μου, πος να ἔχο την Κύπρον ἰς το χέρι μου χόρις καμίαν πέραξιν, καί ἔτσι διδο της πολλιχρονημενισου αφεντίας, να βεβεοθης ακομι, ἐπιδι καί να ηρτα εδο ἰς τήν Φράντζαν ἰς το Παρίσι δια καπγιον σερβιτζιον του μοναστιριου, εγνωριζα τον ευγενεστατον τιμιον ἀρχοντα κυριον Γρανόν δια φρονιμον, προκομενον καί ἄξιον διὰ τετγια πραγματα καί πρακτικόν ἰς αυτον τον τόπον, εκαμα τοῦτο ραζουναμεντον, και πολλα του εκαλοφани, καί δεν θελι, να με αφίσι, να παγο πούποτε, οστι να ιδούμεν ρεσπόσταν ἀπό τήν υφιλοτάτην σου, διότης λεγι μου καθιμέρα, πος ἴσε ἀφέντης του, καί με ἐξέταξεν πολλά, καί με ἔβαλεν, καί ἔκαμα τὸ δεσένγιον τῆς Κύπρου, δια να

σου το στίλι. μα δι αγαπην Χριστου, ας ινε σικρεταμεντι ετούτη η ύπο-
θεσις, οσον να ημπορις, δια να μην ξιφονισι τετγιος λόγος, κι χαλά-
σουν την γεννα μου και τὸ μοναστήρι μου και αλους πολλοὺς χριστια-
νοὺς, και καμνο σου την φεδεν εμπροσθεν ης τον Χριστόν, πως να ισε
σιγουρου ις ετουτα, οπου σου γραφο, και αν οριζις, στίλε μου γράμαν,
να πρεζενταριστο εμπροσθέν σου. ουχι ετερον, και ὁ κύριος ημων Ιη-
σους Χριστος και ἡ πρεσβια τῆς παναγιας μας να ινε παντα βοιθοσου,
και να σου διδι παντα νικιν ις τους εχθρούς σου' ιουλίου 1632
Χριστου.

† Ος αναξις δουλος προσκυνὸ και γραφο †.

† Θεωκλητος, ιερομόναχος και προηγουμενος
Κοσσινιτζης †.

A tergo: Τω εγλαμπροτατο και υφυλωτατο ημων αυθεντιν Κυ-
ριου κυριου δουκα δε Σαβόγια, πρηντζιπου δε Πγεμουντε και βίγα τῆς
Κοπρου άξιος, δοδι[τω].

- Ποιό είναι το επίπεδο γλώσσας του εγγράφου;
- Είναι λόγια η γλώσσα που χρησιμοποιεί;
- Τί μας δείχνει αυτό για την παιδεία κατά την τουρκοκρατία;
- Ποιές ξένες λέξεις αναγνωρίζεις στο κείμενο; Από πού πιστεύεις ότι προέρχονται;
- Ποιές ιδιωματικές λέξεις αναγνωρίζεις;
- Ποια είναι η σχέση του αποστολέα με την Κύπρο;
- Γιατί θεωρεί τον κόμη της Σαβοΐας ως κύριο του νησιού;
- Γιατί ζητά εχεμύθεια;

Το καθεστώς των Ελλήνων μετά την άλωση

Μετά την Άλωση ο Μωάμεθ Β΄ παραχώρησε στον πατριάρχη Γεννάδιο Β΄ μια σειρά προνομίων με τα οποία αναγνωριζόταν όχι μόνο ως πνευματικός αλλά και ως πολιτικός ηγέτης, ως εθνάρχης (*millet basi*). Με τη διπλή αυτή ιδιότητα ο πατριάρχης αποκτούσε το δικαίωμα να παρεμβαίνει στην Υψηλή Πύλη για θέματα που αφορούσαν τους ορθόδοξους χριστιανούς.

Ειδικότερα, ο σουλτάνος χορηγούσε στον πατριάρχη, εκτός από το ανώτατο θρησκευτικό αξίωμα, κοσμικές εξουσίες, όπως το δικαίωμα να ιδρύει εκκλησιαστικά δικαστήρια για την εκδίκαση υποθέσεων αστικού δικαίου (διαζυγίων, κληρονομιών κ.ά.) και να επιβάλλει φορολογία στους πιστούς για τις ανάγκες της Εκκλησίας ή για λογαριασμό της οθωμανικής διοίκησης. Η παραχώρηση των προνομίων αυτών δεν υπαγορευόταν μόνο από το ισλαμικό δίκαιο. Έδινε

στους Οθωμανούς τη δυνατότητα να διοικούν μέσω της Εκκλησίας εκατομμύρια χριστιανούς σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επιπλέον, η Εκκλησία, καθώς διέθετε οργανωμένο διοικητικό δίκτυο (μητροπόλεις, επισκοπές, ενορίες, μοναστήρια) αποτελούσε ιδανικό μηχανισμό για τη διοίκηση των υποδούλων. Έτσι, η Εκκλησία ανέλαβε, εκτός από εκκλησιαστικές αρμοδιότητες, και κοσμικές δικαιοδοσίες και καθήκοντα.

Κριτόβουλος, Ξυγγραφής Ιστοριών δεύτερα, II,1-3, έκδ. C. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum* τ. 5, Παρίσι 1870, σελ.106-107.

II. Ἐν δὲ ταῖς αὐταῖς ἡμέραις μετακαλεῖται καὶ τὸν Γεννάδιον, ἄνδρα σοφὸν πάνυ καὶ θαυμαστόν· τούτου γάρ τῆς τε σοφίας καὶ φρονήσεως καὶ ἀρετῆς καὶ πρόσθεν πολὺν ἔχων λόγον ὑπὸ τῆς φήμης, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐζήτει τὸν ἄνδρα, ποθῶν ἰδεῖν τε αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς σοφίας αὐτοῦ· ἔνθεν τοι καὶ ξὺν πολλῷ πόνῳ ζητήσας αὐτὸν ἐν Ἀδριανουπόλει εὕρισκει παρὰ τινι τῶν δυνατῶν ἐν κώμῃ τινὶ φυλακτιζόμενον, ἐν πολλῇ δὲ θεραπείᾳ τυγχάνοντα· ἤδειτο γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ὃ κατέχων, καὶ πολέμιος ὢν. (2) Ἰδὼν δὲ τοῦτον ὁ βασιλεὺς, καὶ πείραν ὡς ἐν ὀλίγοι λαβὼν τῆς τε σοφίας καὶ ξυνέσεως καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, ἔτι δὲ καὶ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεώς τε καὶ χάριτος, ἐθαύμασέ τε τοῦτον διαπερόντως καὶ ἐν πολλῇ ἤγε θεραπείᾳ τε καὶ τιμῇ, χεῖραν τε διδοὺς αὐτῷ τῆς εἰσόδου τῆς παρ' αὐτὸν καὶ ὁμιλίης ἀξίων ἐλευθέρως καὶ ἡδόμενος

- Για ποιους λόγους ο Μωάμεθ ο Πορθητῆς βρίσκει ὅτι ο Γεννάδιος εἶναι κατάλληλος πατριάρχης;
- Πού τον αναζήτησε και τον βρήκε;
- Πώς του συμπεριφέρθηκε;

τοῖς τε λόγοις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἄλλαις ξυντυχίαις καὶ ἀποκρίσεσι· τιμᾶ δὲ καὶ δώροις αὐτὸν φιλοτίμοις τε καὶ ἐντίμοις, καὶ τέλος πατριάρχην καθίστησι καὶ ἀρχιερέα Χριστιανοῖς, πολλὰς ἀξιώσεις καὶ ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ἔξιν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχὴν, οὐδὲν ἤτιον ἢ εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλείων.

(3) Καὶ διαλέξεις δὲ πολλὰς καὶ καλὰς περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ θεολογίας ἐνδίδωσιν αὐτῷ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀδειῶς καὶ ἐλευθέρως ποιῆσθαι, αὐτὸς φοιτῶν παρ' αὐτὸν ἄγων τε μεθ' αὐτοῦ καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐντίμους τε καὶ σοφοὺς, τιμῶν καὶ τούτοις αὐτόν· καὶ πολλοῖς δὲ ἄλλοις ἀγάλλει τὸν ἄνδρα· οὕτως οἶδεν αἰδεῖσθαι ἄνδρος ἀρετὴν οὐ πολέμιος μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴς τις πᾶσα, βασιλείως, φημί, καὶ δυναστῶν. Καὶ οὕτω δὴ καὶ τὴν ἐκκλησίαν Χριστιανοῖς θεοῦ θελήματι μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι.

- Ποιες εξουσίες του ἔδωσε;
- Τί μας δείχνει αὐτὴ ἡ μέριμνα του κατακτητῆ για τοὺς χριστιανούς;

Γεώργιος Φραντζής, Χρονικόν, Γ', ΙΑ', έκδ. Φραγκίσκου
Καρόλου Άλτερ, Βιέννη 1796, 67-68

μαίων βασιλεία ἔτη αὐτῆς. ποιήσας ἔν τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ τῆς ἀλώσεως ὁ Ἀμπεῖος Φρίαμβον, καὶ χαρὰν
μεγάλην διὰ τὴν νίκην τὴν κατὰ τῆς πόλεως· καὶ κε-
λεύσας, ἵνα ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι μικροὶ τε
καὶ μεγάλοι οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἐν τισὶ τόποις κρυ-
φοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ὡσιν·
ὁμοίως καὶ πάντες, ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγον, ὡς
προεῖπαμεν, διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐ-
τῶν ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ βιώσῃ ἕκαστος
κατὰ τὴν τάξιν καὶ θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον
ἦν. ὁμοίως προσάξας, ἵνα ποιήσῃ καὶ πατριάρχην ὡς
σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν· ἦν γὰρ προαποθα-
νῶν ὁ πατριάρχης· καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρ-
χιερεῖς, καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἕτεροι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ

- Πού βρίσκονται οι χριστιανοί κατά την τριήμερη λεηλασία της Πόλης;
- Ποιες ελευθερίες τους εγγυήθηκε ο Μωάμεθ;
- Πώς εκλέχθηκε ο νέος Πατριάρχης;

τὸν σοφώτατον κύρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον, λαϊκὸν ἔτι ὄντα εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν. προὔπῆρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς ἵνα δωροποιῶσι τῷ χειροτονηθέντι πατριάρχει νεωσι, δεκνίκιον χρυσῶν μετὰ λίθων πολυτίμων ἢ μαργάρων ἐγκεκοσμιμένον, ἢ ἵππον ἐκλεκτὸν ἐκ τῶν βασιλικῶν μετὰ ἐφίππις ἢ ἐσρίδος βασιλικῆς ἐγκεκοσμιμένον πολυτελῶς, ἢ μετὰ χασοῖς λευκῆ ἢ χρυσῆ σκεπόμενος ὁ ἵππος, ἢ

- Ποια είναι τα σύμβολα των προνομίων του Πατριάρχη;

ἐκ τῆ παλατίης τῆ βασιλικῆς μετὰ πάσης τῆς συνκλητῆς
ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ εὐφημύμενος ἐν τῷ
πατριαρχείῳ ἐπανατρέφων· καὶ ἡ χειροτονία ἐγένετο
παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. ἐλάμ-
βανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν τῆ
βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιαυτοτρόπως· κα-
θεζομένη τῆ βασιλέως ἐπὶ τῆ βασιλικῆς δίφρου, καὶ
πᾶσα ἡ σύγκλητος ἰσάμενοι ἀσκεπεῖς καὶ ὄρθοι, καὶ
ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τῆ παλατίης ἐποίησε εὐλογητόν·
εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενήν, καὶ ὁ μέγας δομέσικος ἔψαλλε,
τὸ, ὅπως γὰρ βασιλέως παρουσία, καὶ τὰ ἐξῆς.
εἶτα τὸ, δόξα, ὁ λαμπαδάριος ἐκ τῆ ἐτέρας χορῆς,
καὶ νῦν. τὸ, ὁ Βασιλεὺς τῶν ἁγανῶν καὶ τὰ ἐξῆς.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆ τροπαρίου, ὁ βασιλεὺς
μὲν ἀνιστάμενος εἶχεν ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον,
ὁ δὲ ὑποψήφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τῆ ἐνὸς μέρους αὐ-
τῆ ὁ Καίσαρ, ἐκ δὲ τῆ δευτέρας ὁ Ἡρακλείας μητρο-
πόλιτης, ἐποίησε πρὸς πάντας μετανοίας τρεῖς, προσή-
χετο τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνώπιον τῆς ἐποίησε τὴν προσή-

κυσαν αὐτῷ προσκύνησιν. Τότε καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν ἔλεγεν. „ Ἡ ἅγια τριάς ἡ „ τὴν ἐμοὶ βασιλείαν δωρησαμένη, προχειρίζεται σε „ εἰς πατριάρχην νέας Ῥώμης.“ καὶ ἕως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδεν· εἶτα οἱ χοροὶ ἔψαλλον τὸ, „ εἰς πολλὰ ἔτη Δέσποτα “ ἐκ τρίτου, καὶ ἀπόλυσις.

Ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διβάβηλα, καὶ εὗρισκων τὸν ἵππον ἠτοιμασμένον ἀνέβαινεν ἐπ’ αὐτὸν. ἕως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλητήριος φέλων ποιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποίεν καὶ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγκαθήσῃ μετ’ αὐτῆ, ἵνα ἀριεῖησιν καὶ ὁμιλήσῃ· καὶ ἐλθόντος τῆ πατριάρχου ἐδέξατο αὐτὸν ὁ Τύρανός μετὰ μεγάλης τιμῆς· καὶ

- Με ποιὸν τρόπο παρουσιάζεται ὁ Μωάμεθ ὡς συνεχιστὴς τῶν Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων;

πολλὰ ὁμιλήσαντες ἀναμεταξὺ αὐτῶν, καὶ ἐπαγγελίας ἀμετρήτους ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ πατριάρχῃ· ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς τῷ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τῆς παλατίης, ἐκβαλὼν ὁ Ἀμηραὶ δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δεκανίκιον καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτὸν δεχθῆναι τῆτο· καὶ κατήλθε μετὰ τῷ πατριάρχει ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς Φέλοντος καὶ μὴ Φέλοντος τῷ πατριάρχει, καὶ τὸν ἵππον εὐτρεπισμένον ἔχων ἀνεβίβασεν αὐτὸν, καὶ προσάξας ἵνα πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς

- Ποια ορίζεται ως έδρα του πατριάρχη;

αὐλῆς αὐτῆ ἐξέλθωσιν εἰς σὺνοδίαν τῷ πατριάρχει·
ἢ ἕως ἄχρι τῆ σεπτῆ ἀποσολεῖς συνώδευσαν αὐτὸν
τινῶν προπορευομένων ἢ τινῶν ἐπομένων αὐτῷ. αὐτὸ
γὰρ τὸ τῶν ἀποσόλων τέμενος δέδωκεν αὐτῷ ὁ Ἀμη-
ρᾶς εἰς πατριαρχεῖον. τὸν δὲ περικαλλῆ ἢ θεῖον ναὸν
τῆς Θεῆ Σοφίας, τὸν περιβόητον καὶ θεῖον ναὸν τὸν
ἐπίγειον, καὶ τὸ ξένον ἄκυσμα ἐποίησεν ὁ ἀληθής
εἰς ἴδιον αὐτῆ προσκύνημα.

Οὗτος ἦν ὁ καμμιάρος ἢ Φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν πονηρὸς ὢν ἢ πολύτροπος ἢ τῇ ἀλώπεκι ὑποκρινόμενος, ταῦτα ἔχ' ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτῷ ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκῶσῃ τὰς ἐπαγγελίας, συναχθῶσιν τε ἐν τῇ πόλει ἢ κατοικήσωσιν αὐτήν· ἢ ἐκ τῆς καθημερινῆς πολέμου ἡρημώθη γὰρ, ἢ μάλιστα ἐν τῇ ἀλώσει. ἢ ἔτις ἐγένετο, ἢ τινὲς Χριστιανοὶ συνήχθησαν· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τινὰς ἀποίκους εἰσήνεγκε, κατ' ἐκείνην τὴν διάλεκτον λεγομένης Σαργάνιδες· ἐκ τε τῆς Τραπεζῆντος καὶ Συνωπίης ἢ Ἀσπροκάστου· ἢ ἔτις τὴν πόλιν ἐκατώκησε·

- Ποια εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ σουλτάνου;
- Πέτυχε τὸν στόχο του;

δώσας δὲ καὶ προσάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ
μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένα ὡς κάτωθεν·
ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ, ἢ ἀντιτείνῃ· ἀλλὰ εἶναι
ἀνάκλητον καὶ ἀφορολόγητον, καὶ ἀδιάσεισόν τε ἀπὸ
παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλος καὶ δώσεως ἐλεύθερος ἔση-
ται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα,
ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς.

- Τι ορίζουν τα έγγραφα που του έδωσε;
- Γιατί νομίζετε ότι κάθε φορά που άλλαζε ο πατριάρχης έπαιρνε πάλι αυτά τα έγγραφα από το σουλτάνο;

Κοινότητες

Ο γνωστός από την Αρχαιότητα **θεσμός της κοινότητας** αποτελούσε ένα είδος τοπικής αυτοδιοίκησης (οι Έλληνες κάθε χωριού ή πόλης αποτελούσαν μια κοινότητα) που **προσαρμόστηκε στις απαιτήσεις** της οθωμανικής πολιτικής. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του οθωμανικού κράτους έδωσε στην κοινότητα κύρος και δικαιοδοσίες, φορολογικές, εκπαιδευτικές και άλλες.

Μεγάλα είναι τὰ χάσματα πού προβάλλουν στον έρευνητή πού θά θελήση νά παρακολουθήση τήν ιστορική εξέλιξη τῶν τοπικῶν πολιτικῶν θεσμῶν, καθῶς καί τῶν «συνηθειῶν» τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Οἱ δυσκολίες ὀφείλονται : 1) σ' αὐτή τήν φύση τοῦ ζητήματος, γιατί οἱ θεσμοί καί «αἱ συνήθειαι» οὔτε οἱ ἴδιοι εἶναι στίς διάφορες πόλεις καί κωμοπόλεις, ἠπειρωτικές καί νησιωτικές, οὔτε καί στήν ἴδια πόλη ἢ κωμόπολη κατὰ καιροῦς (ὑπάρχει ποικιλία κατὰ τόπους νομικῶν ἐθίμων ἀνάλογη μέ τήν ποικιλία τοῦ γεωγραφικοῦ καί κοινωνικοῦ περιβάλλοντος)· καί 2) στήν ἔλλειψη ἐπαρκῶν τεκμηρίων γιά τήν ἐποχή τοῦ Βυζαντίου καί τῆς τουρκοκρατίας. Πραγματικά, ἰδίως ἀπό τήν Ἑλωση ὡς τόν 17^ο αἰ., οἱ σωζόμενες πηγές εἶναι ἐλάχιστες. Πιῶ ἱκανοποιητική εἶναι ἡ κατάσταση μετὰ τόν 17^ο αἰ., ἀλλά καί πάλι τὰ σωζόμενα ἔγγραφα προέρχονται ἀπό ὀρισμένες μόνο κοινότητες καί ἰδίως ἀπό τίς νησιωτικές².

Καταχρήσεις των προνομίων των κοινοτήτων

Πολλοί βέβαια από τους κοινοτικούς άρχοντες ή κοτζαμπάσηδες, όπως ονομάζονται στα τουρκικά, παρουσιάζονται με μειωμένες ήθικες αντιδράσεις (έφόσον μάλιστα οί Τούρκοι έχουν παγιώσει την κυριαρχία τους) και κλίνουν προς την άδικία και την συνεργασία τους με τον κατακτητή. Οί φαῦλοι αὐτοί χαρακτηήρες, στηριζόμενοι και στην δύναμη τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, καταπιέζουν τούς φτωχούς και αδύνατους συμπατριῶτες τους και τούς άδικοῦν ὡς προς την κατανομή τῶν φόρων. Ἀποτέλεσμα τὸ ὄνομα «κοτζάμπασης»⁵³ νά πάρη κακή σημασία στα ἑλληνικά, νά σημαίνη τὸν βάνουσο, τὸν καταπιεστή, τὸν δυνάστη. Ὁ κοτζάμπασης δηλαδή ἔγινε ζωντανὸς τύπος, χαρακτήρας μέσα στην νεοελληνική κοινωνία, τὸν ὁποῖο δὲν παρέλειψε νά στιγματίση ἡ εὐαίσθητη χορδὴ τοῦ ἀνώνυμου λαϊκοῦ ποιητῆ :

Ἄσπρος αἶτός καθόντανε στοῦ Σμόλιγκα στὴ ράχη,
βαστοῦσε καὶ στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινο κεφάλι.
Βολές, βολές τὸ τσίμπαγε, βολές, βολές, τοῦ λέει :
«Κεφάλι κακοκέφαλο, μωρὲ κακὸ κεφάλι,
σὰν τὶ κακὸ νόπδαμες κι' ἔπεσες στὰ φτερά μου,
κι' ἔπεσες στὰ νυχάκια μου, στὰ νυχοπόδαρά μου;
— Σίντας ἡμοῦν γκουτζιάμπασης καὶ προεστῶς τῆς χώρας
στοὺς πλούσιους ἔβαζα ἑκατὸ καὶ στοὺς φτωχοὺς διακόσια,
καὶ μιὰ χήρα, κακόχηρα, τὴν εἶχα πεντακόσια,
πού'χε τ' ἀμπέλι τὸ καλὸ καὶ τὸ πλατὸ χωράφι»⁵⁴.

- Σε ποια περιοχή διαδραματίζεται το γεγονός;
- Να βρείτε πληροφορίες για τις κοινότητες της περιοχής.
- Ποιο είναι για τη λαϊκή μούσα το τέλος του καταπιεστή;
- Από ποιους φαντάζεστε ότι δέχθηκε την τιμωρία;
- Σε ποια αδικήματα υπέπεσε;